

ĽUDOVÍT TURČAN, RÓBERT KLOBUCKÝ (ed.):

Anton Štefánek – vedec, politik, novinár

Bratislava: Sociologický ústav SAV, 2011, 248 s.

Recenzovaná publikácia, ako explicitne uvádza už jej názov, je venovaná multifokálnej a čiastočne interdisciplinárnej analýze teoretických aktivít významného predstaviteľa myslenia prvej polovice 20. storočia na Slovensku Antona Štefánka (1877 – 1964). Žiaľ, slovenská historická spisba tejto postave – významnej osobnosti novších slovenských dejín – nevenovala až do vydania recenzovanej kolektívnej monografie komplexnejší pohľad, adekvátny jej významu a prínosu k rozvoju slovenského sociálno-filozofického, ale najmä sociologického, v tom čase inštitucionalizujúceho sa myslenia.

V dôsledku toho osobnosť A. Štefánka, teoretické dielo, vedecké a spoločenské (pedagogické a politické) pôsobenie tohto, s istou mierou nadsádzky povedané, slovenského polyhistora, nie je dostatočne známe. Ako výstižne poznamenáva autor jeho životopisného náčrtu M. Junek, „... osobnosť Antona Štefánka rozhodne stojí za pripomenutí a vyzvednutí z propadlých dejín. Pretože nepatrí k vrcholným slovenským politikom, účastnil sa všetkých dôležitých udalostí na Slovensku. A jeho role ve slovenskej žurnalistike, pedagogike a vede je nezpochybniteľná. Štefánkovo pôsobenie nám tak, spolu s jinými zapomenutými osudmi, môže pomôcť doplniť príbeh slovenských a československých dejín v prvej polovine 20. storočia a dotvoriť mozaiku tehdejšej spoločnosti“ (s. 29).

Kolektívnu monografiu editovali erudovaní znalci A. Štefánka Ľ. Turčan a R. Klobucký. Prináša rad cenných (a doteraz i málo známych, z archívnej primárnej spisby získaných) informácií nielen z teoretickej tvorby A. Štefánka, ale i z jeho života. To treba v podmienkach slovenskej historiografie privítať, pretože, ako sme naznačili, komplexnejšia interdisciplinárna reflexia pôsobenia A. Štefánka doposiaľ absentovala. Nechceme tým povedať, že recenzovaná publikácia je celostnou syntézou problematiky, na ktorú ani neaspiruje. Zdá sa nám, že k tomuto komplexnému celostnému obrazu rozsiahlych aktivít A. Štefánka povedie ešte (možno) dlhá cesta. Ale podstatné je to, že monografia poskytuje aj množstvo bazálnych a menej známych informácií, na ktorých môžu (a mali by) pokračovatelia bádania v tomto smere veľmi efektívne budovať. A zároveň môžu využívať inštruktívnu a inšpiratívnu bázu, ktorú táto publikácia nesporne prináša. Recenzovaná publikácia obsahuje celý rad hodnotných informácií, ktoré už boli parciálne predtým pertraktované na rôznych fórach, ale otvára aj mnoho doteraz len naznačených otázok nielen v súvislosti s pôsobením A. Štefánka v oblasti teoretickej, ale aj v súvislosti s inými pedagogickými, spoločenskými, organizačnými a ďalšími aktivitami tejto osobnosti.

Nie je našou úlohou poskytnúť (i z priestorových dôvodov) detailnú deskripciu a podrobnú analýzu štrnástich štúdií a statí tvoriacich monografiu a nie je možné v rámci recenzie podrobne analyzovať a kriticky zhodnotiť všetky štúdie v práci obsiahnuté. Ich názvy sú dostatočne inštruktívne a obsah naznačujúce. Z informatívnych dôvodov ich ale predsa len tu uvádzame: Junek, M.: *Anton Štefánek. Životopisný náčrt*; Pašiak, J.: *Posledné roky pôsobenia A. Štefánka na akademickej pôde*; Klobucký, R.: *Sociologické myslenie Antona Štefánka*; Laiferová, E.: *Štefánkove Základy sociografie Slovenska*; Vašš, M.: *Štefánkova percepcia slovenskej a československej otázky v rokoch 1898 – 1938*; Turčan, Ľ.: *Integrálny nacionalizmus*

u Antona Štefánka; Hanula, M.: *Anton Štefánek a Agrárna strana v medzivojnovom období*; Junek, M.: *Milan Hodža očima Antona Štefánka*; Bakoš, V.: *Štefánek ako filozof*; Janák, D.: *Sociologie Antona Štefánka v kontextu dobových českých sociologických časopisů*; Kázmerová, E.: *Anton Štefánek a slovenské školstvo v prvých poprevratových rokoch*; Serafinová, D.: *Anton Štefánek – novinár, publicista*; Capíková, S.: *Téma sociálnej diferenciacie u Antona Štefánka*; Strussová, M.: *Anton Štefánek a charakter verejnej správy na Slovensku*.

Domnievame sa, že nemá zmysel podrobne reprodukovat' obsah jednotlivých štúdií, ktoré sú podľa nášho názoru v monografii v intenciách heuristického zámeru zostavené tak, aby vytvárali čo najadekvátnejší viacrozmerný obraz skúmanej osobnosti a jej teoretických aktivít. Napriek tomu sa z pragmatických a utilitaristických dôvodov (profesionálna orientácia recenzenta) letmo dotkneme aspoň niektorých vybraných myšlienok obsiahnutých v stati Vladimíra Bakoša, ktoré majú, pokiaľ ide o A. Štefánka ako teoretika s pozoruhodným filozofickým backgroundom, vysokú výpovednú hodnotu.

V. Bakoš vo svojej stati *Štefánek ako filozof* venuje pozornosť skúmanej postave, jej filozofickým invenciam a iniciatívam, ktoré sa zrejme formovali „... pod vplyvom pozitivistických a realistických, resp. masarykovských inšpirácií“ (s. 192) a ktoré zanechali výraznú stopu v novších dejinách slovenského filozofického myslenia. Ako správne v tejto súvislosti vystihol V. Bakoš, „... do myšlienkovvej diferenciacie na Slovensku Anton Štefánek zasiahol už začiatkom 20. storočia. Na stránkach Národných novín vtedy publikoval ostrú kritiku novovekej filozofie katolícky kňaz František Jehlička, ... ktorý v mene návratu k stredovekej tomistickej scholastike a metafyzike radikálne zavrhol celú antimetafyzickú filozofickú líniu novovekého empirizmu a racionalizmu. Ak Jehlička zdôrazňoval ‚záhubné účinky modernej filozofie‘, na jej obhajobu vystúpil práve Anton Štefánek. (...) Korigoval Jehličkovu tendenčnú interpretáciu vývinu európskej filozofie a poskytol jej adekvátnejší výklad“ (s. 197).

Štefánkova polemika obhajujúca novovekú filozofiu vyústila uňho do kritického postoja k tomizmu, pretože podľa jeho názoru na základe tejto filozofie nie je možné vysvetliť moderné vedecké poznatky. V tomto spore, ako uvádza V. Bakoš, Štefánkovi išlo najmä o pozitivistickú „... obhajobu modernej filozofie a vedy, t. j. princípov kritickosti a vedeckosti proti dogmatizmu a intelektuálnej strnulosti“ (s. 199).

Teoretické aktivity Antona Štefánka ako sociológa *par excellence* sa však nevyčerpávali len tvorivým pôsobením v jeho materskej disciplíne, ale aktívne zasahovali i do oblasti dejinofilozofického poznávania. To považoval za predpoklad a východisko myšlienkovvej a teoretickej aktivity a bádanie v nej chápal ako dôležitú bázu poznania širších súvislostí vo svojom obore.

Dejinám filozofického myslenia na Slovensku sa A. Štefánek venoval vo viacerých prácach a štúdiách. Zvláštnu pozornosť venoval práve obdobiu osvietenstva. Jeho dejinofilozofická orientácia mala longitudálny charakter a jej počiatky možno identifikovať, ako to správne urobil V. Bakoš, už v jeho dizertačnej práci (obhájenej v roku 1924 na Univerzite Komenského v Bratislave), v ktorej analyzoval osvietenskú filozofiu a jej vplyv na Slovensku. Na konci dvadsiatych rokov 20. storočia publikoval viaceré dejinofilozofické štúdie, v ktorých poskytol svoj pohľad na problematiku osvietenstva a vplyv osvietenského myslenia na Slovensku.

„Najvýznamnejšou dejinno-filozofickou prácou A. Štefánka bola štúdia Malohontskí osvietenci. (...) Jeho skúmanie filozofického myslenia vzdelancov Učenej spoločnosti malohontskej sa sústredilo, v súlade s ním aplikovanou pozitivistickou metódou, na opis a interpretáciu jednotlivých filozofických prác našich osvietencov. (...) Vyzdvihol ‚pokusy vedeckého

tvorenia filozofického⁴, hoci musel konštatovať, že ich práce sa nevyznačovali prílišnou originalitou myšlienky, avšak poukázal na ich priaznivý vzťah k filozofii, na to, že šírili vo svojom okruhu nové filozofické myšlienky“ (s. 200-201).

Tejto téme sa neskôr venoval A. Štefánek vo svojej historicko-sociologickej štúdiu, publikovanej v r. 1930 na stránkach revue Bratislava pod názvom *Osvietenstvo na Slovensku*. Svoj historickofilozofický exkurz A. Štefánek zavŕšil štúdiou, publikovanou v r. 1947 na stránkach periodika Philosophica slovacca pod názvom *Politická a štátna filozofia Platóna*. V tejto štúdiu, venovanej antickej filozofii, poskytol obsažný výklad a komentár k Platónovým štátnopolitickým myšlienkam, ktoré sú obsiahnuté v jeho základných dielach (*Ústava a Zákony*). Podľa A. Štefánka bol Platón „... predchodcom organistickej sociologickej školy, chápanej spoločenský celok ako organickú jednotku, nadradenú jednotlivcovi; v jeho diele nachádzal viaceré prvky, s ktorými pracuje moderná sociológia“ (s. 203).

Recenzovanú monografiu hodnotím ako mimoriadne cenný vklad do historiografie slovenského myslenia, a sociologického zvlášť. Publikovaním práce sa čiastočne spláca dlh postave, ktorá v grunderskej práci v sociológii znamená to, čo v slovenskej filozofii postava Svätopluka Štúra (1901 – 1981) – obidvaja boli prvými slovenskými profesormi vo svojom odbore. Je zaujímavé, že aj ich profesionálne osudy mali v istom období veľa spoločného, a to najmä v tom, že ich zásadné, na vedeckých pozitivistických a objektivistických základoch postavené, dobovým zmenám nepodliehajúce stanoviská boli opätovne trňom v oku ich posudzovateľov z (ne)odborného prostredia. V dôsledku toho ich profesionálny život v štyridsiatich rokoch 20. storočia a aj neskôr prebiehal vo forme sinusoidy. V čase ich aktívneho pôsobenia boli raz uznávaní, inokedy, po spoločenských ruptúrach, zaznávaní a striedavo exkomunikovaní z odborných komunit, ktoré reprezentovali. Žiaľ.

Preto je dôležité, že monografia *Anton Štefánek – vedec, politik, novinár* prehľbuje poznanie o teoretických a ďalších aktivitách jedného z mála moderných významných mysliteľov 20. storočia, ktorí slovenskú vedu pozdvihli na európsku úroveň.

Karol Kollár

Karol Kollár
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: filokoll@savba.sk